

DU XUÂN ĐI LỄ HỘI CHÙA Ở BẮC NINH

| NGUYỄN THỊ THÁI PHƯƠNG

Email: emilyadorablebabytrakwork@gmail.com

Học viên Cao học K10 Quản lý Văn hóa - Trường ĐHSP Nghệ thuật TW

SPRING TRAVEL TO TEMPLE FESTIVAL IN BAC NINH

TÓM TẮT

ABSTRACT

Tết đến xuân về, nhiều gia đình thường đi lễ chùa để cầu xin bình an, tài lộc, sức khỏe và cũng để tìm cảm giác thanh thản, nhẹ lòng chốn tâm linh. Bắc Ninh không chỉ sở hữu 595 ngôi chùa lớn nhỏ cùng hơn 700 công trình tín ngưỡng dân gian khác, cùng diện tích tự nhiên nhỏ bé, Bắc Ninh là xứ sở của các lễ hội. Lễ hội chùa tại Bắc Ninh còn là nơi thể hiện tính gắn kết điển hình của các tôn giáo và tín ngưỡng dân gian qua các nghi lễ và hoạt động hội hè, hàng năm vẫn thu hút hàng trăm ngàn lượt khách đến du xuân và trải hội.

Từ khóa: Lễ hội, hội chùa, lễ chùa, Kinh Bắc, Bắc Ninh

Tet comes in spring, many families often go to the temple to pray for peace, fortune, health and also to find a sense of serenity and spiritual relief. Bac Ninh only owns 595 large and small pagodas and more than 700 other folk belief works, Bac Ninh is kingdom of carnivals. The temple festival in Bac Ninh is also a place to show the typical cohesion of religions and folk beliefs through rituals and annual festivals, activities still attract hundreds of thousands of visitors to spring and festival. The temple festivals at the beginning of the year are a sparkling color in the beautiful traditional cultural picture of Kinh Bac - Bac Ninh.

Keywords: Festival, temple association, pagoda, Buddha's worship, Kinh Bac, Bac Ninh

Bắc Ninh không chỉ là quê hương chùa tháp mà còn nổi tiếng là xứ sở của lễ hội truyền thống, trong đó đa phần là lễ hội Chùa. Theo thống kê, cả tỉnh có hơn 1000 lễ hội lớn, nhỏ khác nhau. Đó là hội chùa, hội đền, hội đình, được gọi chung là hội làng, vì lễ hội do dân làng tổ chức.

Lễ hội Chùa ở Bắc Ninh là hoạt động tín ngưỡng tôn giáo tiêu biểu của các tín đồ Phật tử và cả cộng đồng làng xã diễn ra tại chùa. Ngoài ngày lễ hội truyền thống, tại chùa còn có các hoạt động tín ngưỡng tôn giáo tập trung vào ngày mùng Một và ngày Rằm hàng tháng, nhất là ngày rằm tháng Giêng và ngày rằm tháng Bảy hàng năm. Với hệ thống 595 chùa tháp cổ dày đặc là chứng tích cho thời kỳ hưng thịnh khi Phật giáo truyền vào trung tâm đô thị Luy Lâu, ngôi chùa là nơi sinh hoạt truyền thống quen thuộc của người dân Bắc Ninh, đến nay đi lễ chùa vẫn là nét đẹp trong sinh hoạt văn hóa của người dân và ngày càng thu hút đông đảo du khách thập phương, đặc biệt nhất là vào các dịp lễ hội chùa. Lễ hội chùa tại Bắc Ninh diễn ra quanh năm, nhưng thường gặp nhất là vào mùa xuân.

Mở đầu lễ hội trong năm ở Bắc Ninh là Hội khán hoa mẫu đơn chùa Phật Tích vào ngày mùng 4 tháng Giêng. Tiếp đến là hội chùa Lim vào ngày 13 tháng Giêng; Hội chùa Đại Bi (Gia Bình) vào ngày 20 tháng Giêng; Hội chùa Tiêu vào ngày mùng 9 tháng 2; Hội chùa Bút Tháp vào ngày 24 tháng 3. Mùa hè có lễ hội chùa Dâu vào ngày mùng 8 tháng 4; Mùa thu có hội chùa Phả Lại ngày 15 tháng 8; Hội chùa Dạm vào ngày mùng 8 tháng 9...

Lễ hội chùa Dâu đi vào câu ca dân gian:
*“Dù ai buôn dâu bán dâu
 Nhớ ngày mùng tám hội Dâu thì về”*

Hội Dâu được mở vào ngày mùng 8 tháng 4 âm lịch, do 12 làng(xã) thuộc tổng Dâu (tức tổng Khương Tự xưa) cùng phối hộ tổ chức. Đây là lễ hội Phật giáo lớn và tiêu biểu ở Bắc Bộ Việt Nam, và ngày mùng 8 tháng 4 đã có một thời gian dài được coi là ngày Phật Đản của giới Phật giáo Việt Nam. Trong diễn ca “Cổ Châu Phật bản hạnh” (bộ mộc bản lưu tại chùa Dâu), hội Dâu được mô tả như ngày hội lớn ở chốn Kinh Kỳ:

CULTURE

*“Người ta hội họp rông mây
Đôi bên phố xá vui tầy cảnh tiên
Khai quang khánh tán mãn viên
Đặt làm lễ hội Trạng yên thuở này”.*

Vua, quan, hoàng tộc, người dân cùng du khách thập phương nô nức kéo về dự hội chùa Dầu. Truyền rằng, trong dịp về dự hội chùa Dầu, vua Lý Thánh Tông đã gặp cô gái hái dâu tài đức vẹn toàn, đứng tựa bên gốc cây lan, để sau đó đưa nàng về cung, cưới làm vợ và tôn làm Nguyên Phi. Đó chính là Nguyên Phi Ý Lan. Phần lễ tại hội chùa Dầu bao gồm Nghi lễ rước Tứ Pháp về công đồng tại chùa; diễn trò; thi cướp nước; rước các Tứ Pháp về bái đức mẫu Man Nương tại chùa Tổ (Phúc Nghiêm tự), đi tuần diễu các làng trong tổng vào ban đêm; ngày sau đó là các trò vui được tổ chức như vật, đu, hát chèo, hát đối quan họ, kể hạnh... Có thể coi lễ hội chùa Dầu là sinh hoạt văn hóa dân gian điển hình của cư dân nông nghiệp lúa nước ở châu thổ Bắc Bộ, với tâm linh cầu mong mưa thuận gió hòa, làm ăn thuận lợi, mùa màng tươi tốt, dân an vật thịnh. Đến nay, vẫn là lễ hội được mong chờ nhất mỗi dịp Tết đến xuân về, không chỉ với người dân Bắc Ninh mà còn với du khách thập phương trên cả nước.

Hội chùa Lim (còn được gọi là Hồng Vân tự) mở vào ngày 13 tháng Giêng, do 6 xã trong tổng Nội Duệ xưa cùng phối hợp tổ chức, là một lễ hội lớn của vùng Quan họ, được dân gian truyền tụng và ca ngợi sự hấp dẫn của lễ hội:

*“Ba năm hai cái hội chùa
Nào ai có nữ bỏ bùa cho ai
Già già, trẻ trẻ, gái trai
Đua nhau ăn mặc hảnh hài đi xem
Hội Lim ai thấy cũng thèm
Tổ tôm, bài điểm, giò nam, thiếu gì
Đồn rằng có dệt cửu thi
Cao lâu trăm thức thiếu gì thức ngon...”*

Phần lễ được diễn ra vào ngày chính hội (13 tháng Giêng), 6 làng thuộc thị trấn Lim và xã Nội Duệ (nay) tiến hành lễ rước uy nghiêm tập trung ở đình Hội Sở dưới chân đồi Lim, sau đó rước lên lăng Hồng Vân trên đỉnh đồi Lim tế lễ, dâng lễ, vật cúng quan tướng công Nguyễn Đình Diên, rồi sang chùa Hồng Vân cúng Phật, cúng Bà Mụ Á của quê hương đã có công giữ gìn mở mang tập tục, tiêu biểu là lễ hội Lim. Các trò vui trong ngày vô cùng phong phú và hấp dẫn: đu tiên, vật, đập nôi niêu, thi cờ người, tổ tôm điểm, chọi gà, thi dệt vải, thi làm cỗ... Hấp dẫn nhất là sinh hoạt văn hóa ca hát quan họ trên thuyền giữa ao tại trung tâm lễ hội, hoặc tại các gia đình nghệ nhân, trên đồi Lim. Có thể nói hội Lim là dịp phô diễn tập trung và điển hình nhất của dân ca quan họ Bắc Ninh. Lễ hội được nhiều nhà khảo cứu khẳng định là một trong những lễ hội tiêu biểu nhất của vùng quê Kinh Bắc.

Lễ hội chùa Phật Tích diễn ra vào ngày mùng 4 tháng Giêng với phần hội độc đáo là diễn tích chàng Từ Thức gặp nàng tiên Giáng Hương nên hội còn có tên gọi là hội khán (xem) hoa mẫu đơn, cùng nhiều trò vui hấp dẫn như đu tiên, múa hát dân gian, tuồng, chèo,... được nhân dân ca ngợi về cảnh chùa và lễ hội:

*“Đồn rằng Phật Tích vui thay
Tam quan có chợ mỗi ngày mỗi phiên
Trên núi có bàn thờ tiên
Ở dưới núi đá nổi lên ao rông
Đôi bên hai cụm hoa hồng
Ở giữa hoa sỏi lạ lung thom thay
Trước chùa có dãy voi bày
Bên kia dãy sỏ, bên này dãy thông
Tò vò ba cửa thông dong
Bước xuống giếng đá nước trong như ngà
Chùa đâu vui bằng chùa ta
Đến ngày 4 Tết lại ra hội chùa”*

Ngày hội chùa dân làng cùng du khách thập phương dâng hương hoa cúng Phật, chiêm bái hoa mẫu đơn, xem các thanh nữ xếp thành hoa mẫu đơn múa hát, các gánh chèo diễn tích chàng Từ Thức gặp nàng tiên Giáng Hương, rồi diễn tuồng, hát xướng. Đến hội chùa Phật Tích, du khách được thăm bàn đá Vương Chất đánh cờ, nơi các nàng tiên nữ xuống trần du xuân, đặc biệt được chiêm bái pho tượng Phật A di đà bằng đá xanh nguyên khối - kiệt tác duy nhất của điêu khắc tượng Phật thời Lý.

Chùa Dạm là ngôi chùa cổ nằm trên núi Dạm, nơi đây trước kia là trung tâm Phật giáo lớn và cũng là một trung tâm của thần thoại, cổ tích, dân ca và lễ nghi tín ngưỡng của vùng Lãm Sơn Nam, tổng Quế Dương.

*“Ai về thăm đất quê em
Mà lên núi Dạm xem tiên đánh cờ”*

Lễ hội Chùa rất lớn, do 18 xã trong tổng Lãm Dương xưa cùng phối hợp tổ chức. Dưới chân núi Dạm, người ta làm hẳn một sân rộng hàng mấy héc-ta để dân các xã rước lễ vật đến để tổ chức lễ hội, gọi là Bãi Hội. Cuộc đại lễ rước diễn ra vào ngày mùng 8 tháng 9 âm lịch, 18 xã thuộc huyện Võ Giàng (Nam Sơn ngày nay) uy nghiêm sùng kính rước lễ vật đến tập trung tại bãi Hội. Sau đó dâng tiến hương hoa, lễ vật lên chùa cúng Phật, cúng Lý Thánh Tông và Nguyên Phi Ý Lan, để nhớ ơn vua Lý và Nguyên Phi đã có công xây dựng chùa và mở mang tập tục, lễ hội. Trên Bãi Hội, nhiều trò vui dân gian được trình diễn để phục vụ du khách: đu tiên, vật, chọi gà, diễn chèo hát tuồng...

Chùa Phả Lại xưa tên Chúc Thánh, một ngôi chùa cổ nay thuộc thôn Phả Lại, xã Đức Long, huyện Quế Võ, tỉnh Bắc Ninh. Chùa thờ thiền sư Dương Không Lộ và Nguyễn Minh Không - hai vị thiền sư có công lớn với vua Lý và tu ở chùa Phả Lại, sau khi mất, hai vị

CULTURE

thiên sư được nhân dân tạc tượng thờ và tôn làm Thành hoàng làng.

Lễ hội chùa Phả Lại diễn ra vào ngày rằm tháng Tám âm lịch hàng năm, với phần hội sôi động và hấp dẫn là lễ rước nước trên sông Lục Đầu, là một hội chùa lớn ở vùng Quê Võ - Bắc Ninh:

*“Xa đưa vắng vắng tiếng chuông
Kìa chùa Phả Lại chập chùng bên sông”*

Xưa kia, lễ rước nước được thực hiện với hàng trăm người tham gia cùng hàng chục chiếc thuyền có cờ trống rợp trời, âm thanh hùng tráng vang dậy cả vùng nước non Phả Lại. Người dân rước chèo sừ ở trong chùa đưa ra khúc sông mang tên Vực chuông - nơi truyền rằng quả chuông chùa thời Lý đã lăn xuống và chìm ở đó rồi mức nước vào chèo rước về để làm nước cúng thánh quanh năm.

Hội có các trò chơi rỗi nước, thi bơi thuyền, bắt vịt, hát chèo, thi thổi kèn, đánh trống, thi kê lại sự tích Thánh tổ. Đây là lễ hội lớn tại vùng sông nước Lục Đầu với các trò chơi và diễn xướng đậm chất văn hóa của cư dân vùng sông nước.

Có thể kể thêm, ngoài một số lễ hội tiêu biểu nói trên, Bắc Ninh còn có những hội làng truyền thống khác vào các tháng 8 và 9 Âm lịch như:

Hội hát trống quân ở các làng vùng Thuận Thành mà câu ca dân gian còn truyền:

*“Tháng tám anh đi chơi xuân
Ở đây có hội trống quân anh vào”*

Lễ hội giỗ tổ nghề đúc đồng ngày 23-8 ở Quảng Bô (Quảng Phú, Lương Tài); Hội làng Đại Bái (xã Đại Bái, Gia Bình) vào ngày 29-9;

Lễ hội làng Long Khám (Việt Đoàn, Tiên Du) tưởng nhớ Hưng Đạo Vương Trần Quốc Tuấn (ngày 20-8) ...

Bắc Ninh - Kinh Bắc là quê hương của chùa tháp, vương quốc của hội hè đình đám, trong đó có lễ hội ở các chùa, vào mùa xuân. Nét đặc sắc của các lễ hội ở Bắc Ninh là sự hòa hợp điển hình giữa Phật giáo, Nho giáo, Đạo giáo và Tín ngưỡng dân gian của người Việt, đồng thời là dịp trình diễn các giá trị văn hóa dân gian, thể hiện bản sắc và truyền thống văn hóa của mỗi làng xã. Lễ hội chùa vì thế mà rất giàu giá trị nhân văn, vẫn được nhân dân trong tỉnh và du khách thập phương háo hức mong chờ tham dự mỗi dịp Tết đến xuân về.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. *Đại Nam nhất thống chí (2012), Tổng tập “Dư địa chí Việt Nam”, Nxb Thanh Niên.*
2. *Đại Việt sử kí toàn thư (1972), Nxb KHXH.*
3. *Địa chí Hà Bắc (1982), Thư viện Hà Bắc xuất bản.*
4. *Lê Mạnh Thát (1999), Nghiên cứu Thiền Uyển tập anh, nxb Tp.HCM.*
5. *Hà Văn Tấn - Nguyễn Văn Cự - Phạm Ngọc Long (2010), Chùa Việt Nam, Nxb Thế Giới.*
6. *Lý Tế Xuyên, “Việt điện U linh”, viết vào thời Trần (thế kỷ XIV) - bản dịch của Đinh Gia Khánh (1972) - Nxb Văn học.*
7. *Thiền uyển tập anh, Bản dịch của Viện nghiên cứu Hán Nôm (1997), Nxb KHXH.*